

cych pracownika bez uszczerbku, a nawet z zyskiem dla pracodawcy.

Negatywnym skutkiem wypłacania części wynagrodzeń w formie nierejestrowanej jest również brak rzetelnych danych o wysokości rzeczywistych wynagrodzeń.

Dlatego w artykule postawiono prowokujące pytanie o rolę szarej strefy wynagrodzeń. Czy jej występowanie oznacza nadużycie ze strony nieuczciwych firm, czy jest następstwem trudności zaspokajania podstawowych potrzeb z nisko opłacanej pracy, zwłaszcza gdy pracę zarobkową wykonuje tylko jeden członek rodziny?

Nasuwa się również pytanie, czy szara strefa wynagrodzeń w Polsce wynika tylko z niskiego wynagrodzenia, niewystarczającego na godziwe utrzymanie, czy może być również spowodowana brakiem akceptacji obecnej polityki dochodów ludności, pre-

ferującej świadczenia społeczne, również dla osób pracujących, zamiast dążyć do wyższego, odpowiedniego do wartości opłacania ich pracy.

¹ Pełny tekst rezolucji zawarty jest w *Current international recommendations on labour statistics*, MOP, Genewa 1998.

² P. Kurowski, *Minimum socjalne: grudzień 2005 r.*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 1, s. 41.

³ J. Pacolet, A. Marchal, *Travail au noir et fraude: une triple menace pour l'Etat-providence belge et européen*, „Revue Belge de Sécurité Sociale” 2003, nr 3, s. 675–685.

⁴ Badania przeprowadziło Biuro Badań Społecznych na zlecenie Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych w maju 2005 r. na próbie 180 przedsiębiorstw zatrudniających łącznie 26 338 pracowników.

⁵ Pełniejsze dane na ten temat zawarte będą w książce Z. Jacukowicz na temat minimalnego wynagrodzenia, która obecnie przygotowana jest do druku.

SUMMARY

The paper addresses the total cost of individual remuneration and the likelihood that the high insurance premiums and payroll taxes paid by the employer could increase the amount of underreported remuneration. The analysis of add-ons to the nominal salary with respect to the remuneration paid and the different portions paid by the employee and the employer is presented.

Taking into account that the salaries in Poland are low by comparison with the social minimum, the issue of underreported remuneration is considered. Does the underreporting of salaries arise from the abuse by dishonest employers or is it simply an unavoidable consequence of the inability of a family to satisfy its basic needs on the reported earned income of a single family member (in the case of a several person family even the income of two family members may prove insufficient) is addressed.

POZIOM WYKSZTAŁCENIA A KSZTAŁCENIE USTAWICZNE W POLSCE I W UNII EUROPEJSKIEJ

Wojciech Jarecki
Uniwersytet Szczeciński

WSTĘP

Od początku lat 90. można w Polsce zaobserwować boom edukacyjny, przejawiający się szczególnie wysoką dynamiką wzrostu liczby osób studiujących. Ich liczba w latach 1990–2005 wzrosła w Polsce o około 500%, przy wzroście w dawnej Unii Europejskiej (15 krajów) o około 50%.

To zjawisko należy uznać za pozytywne, gdyż kształcenie sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości, wzrostowi kreatywności pracowników, poprawie stanu kultury, rozwojowi demokracji itd. Jednocześnie jednak od 1990 r. wzrasta bezrobocie, które szczególnie w Polsce przybrało wręcz katastrofalne rozmiary. Dotyczy ono głównie osób młodych, mających wykształcenie podstawowe, zawodowe czy średnie. Zdecydowanie niższa stopa bezrobocia występuje wśród osób mających wykształcenie wyższe, a do tego osoby o tym poziomie wykształcenia mają zarówno w Polsce, jak i w całej Unii Europejskiej (25 krajów) średnio wyższe wynagrodzenie niż osoby z wykształceniem średnim, zawodowym czy podstawowym.

Zapewne częściowo z tych przyczyn wiele osób ze średnim wykształceniem nabrało przekonania, że na polepszenie ich sytuacji na rynku pracy może mieć wpływ uzyskanie wyższego wykształcenia. Jednakże, wysoki odsetek osób studiujących może doprowadzić do tego, że wystąpi w przyszłości niedobór osób na stanowiskach niewymagających wyższego wykształ-

cenia. W efekcie, gdyby dla kogoś głównym motywem podjęcia studiów było wyższe wynagrodzenie, to może się wówczas okazać, że jego oczekiwania nie zostaną spełnione. Najczęściej jednak motyw finansowy nie jest głównym czynnikiem podjęcia studiów wyższych, lecz chęć rozwoju czy zdobycia wyższego wykształcenia¹ jako wartości samej w sobie.

Bez wątplenia każdej gospodarce potrzebne jest społeczeństwo przedsiębiorcze, w którym innowacja jest czymś stałym i ciągłym². Bazuje ona na permanentnym rozwoju społeczeństwa, który odbywa się na podstawie wiedzy osób tworzących to społeczeństwo, ich doświadczeń, aktywności w różnych dziedzinach życia, motywacji do nauki i pracy, wyznawanych wartości itd.

Jednym z podstawowych czynników rozwoju społeczeństwa, wpływającym również na sytuację na rynku pracy poszczególnych osób, jest aktywność edukacyjna. Zjawiskiem coraz szerzej badanym i opisywanym w literaturze ekonomicznej, społecznej czy oświatowej jest edukacja szkolna, przebiegająca w ramach obowiązującego systemu edukacji lub też doksztalcenie związane bezpośrednio z wykonywaną pracą w przedsiębiorstwie. Jednakże czynnikiem istotnym dla rozwoju zarówno poszczególnych osób, jak i społeczeństwa jest też edukacja ustawiczna, w ramach której można rozwijać się poprzez różne formy kształcenia, występujące poza obowiązującym formalnie systemem oświaty.

Biorąc powyższe spostrzeżenia pod uwagę, w artykule postawiono tezę, że wzrost poziomu wykształcenia sprzyja zwiększonej aktywności w zakresie kształcenia ustawicznego. Przyjmując, że kształcenie ustawiczne wpływa na wzrost wiedzy, motywację do pracy, rozwój zainteresowań itd., to pozytywna weryfikacja tej tezy oznaczałaby, że inwestycja w podnoszenie poziomu wykształcenia jest korzystna zarówno z mikro-, jak i makroekonomicznego punktu widzenia. Z jednej strony bowiem wpływa na wzrost zainteresowań, umiejętność przekwalifikowania zawodowego i dostosowania się do zmieniających się warunków otoczenia, na wzrost wiedzy i doświadczenia, itd., a z drugiej sprzyja poprawie konkurencyjności przedsiębiorstw, szybszemu rozwojowi gospodarki i powiększa kapitał ludzki społeczeństwa.

Zatem inwestowanie w podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa sprzyjałoby rozwojowi całego kraju w wielu zakresach – ekonomicznym, społecznym, kulturalnym itd., a stronami zainteresowanymi tym kształceniem powinny być zarówno jednostki, jak i państwo.

Należy dodać, że omówione w artykule rodzaje kształcenia częściowo nakładają się na siebie, czyli osoby uczestniczące w jednej formie kształcenia mogą korzystać z innej. Wszystkie formy kształcenia ustawicznego zostaną przedstawione z podziałem na osoby zatrudnione, bezrobotne i bierne zawodowo.

KSZTAŁCENIE FORMALNE

Kształcenie ustawiczne jest aktywnością poszczególnych osób podejmowaną przez całe życie, której celem jest doskonalenie, pogłębianie wiedzy, umiejętności. Ze struktury danych zawartych w Eurostatie można wyciągnąć analogiczny wniosek. Mianowicie, że kształcenie ustawiczne jest częścią kształcenia ogólnego i tym różni się od dokształcania, iż nie odnosi się bezpośrednio do wykonywanej pracy zawodowej, a może dokładniej – nie wynika z inicjatywy przedsiębiorstwa. Kształcenie ustawiczne wynika najczęściej z potrzeby ogólnego rozwoju, zdobycia dodatkowych umiejętności, rozszerzenia swoich kompetencji, ale niekoniecznie bezpośrednio związanych z wykonywaną pracą.

Kształcenie ustawiczne dzieli się na kształcenie formalne, nieformalne i pozaformalne. Formalne kształcenie³ jest systemem opartym na stałych, względem czasu i treści, formach nauki. Odbywa się ono zatem w sformalizowanych instytucjach, np. szkołach i uczelniach wyższych, gdzie uzyskuje się formalne zaświadczenia, powszechnie obowiązujące w systemie edukacji⁴. Przykładem może być ukończenie przez informatyka studiów podyplomowych prowadzonych w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi.

Aktywność ludności w Polsce i Unii Europejskiej (25 krajów) w zakresie ustawicznego kształcenia formalnego została przedstawiona w tab. 1.

Z danych tej tabeli wynika, że odsetek Polaków korzystających z kształcenia formalnego jest niższy niż w UE (4,1% w stosunku do 4,5%). W Polsce jednak, w przeciwieństwie do UE, większy jest odsetek osób zatrudnionych preferujących takie kształcenie (5,0%) niż bezrobotnych (4,2%) czy biernych zawodowo (2,1%). W UE, w miarę pogarszania statusu na rynku pracy, aktywność w kształceniu wzrasta wśród

osób danej grupy i wynosi odpowiednio: 4,0%, 5,9% i 6,0%.

Tabela 1. Osoby w wieku 25–64 lata uczestniczące w kształceniu ustawicznym formalnym w Polsce i UE w 2005 r. według poziomu wykształcenia na podstawie klasyfikacji ISCED 97* (w %)

Status	Ogółem		ISCED 97 poziom 0–2		ISCED 97 poziom 3		ISCED 97 poziom 5–6	
	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL
Ludność ogółem	4,5	4,1	1,4	0,3	5,2	3,0	8,5	14,3
Zatrudnieni	4,0	5,0	1,3	0,3	3,8	3,3	7,3	14,0
Bezrobotni*	5,9	4,2	2,0	-	7,0	2,9	15,1	33,6
Bierni zawodowo	6,0	2,1	1,6	0,3	10,3	2,4	14,3	7,9

* Mający status osoby bezrobotnej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.; http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Można zauważyć duże zróżnicowanie w odsetku osób korzystających z kształcenia formalnego, biorąc za kryterium poziom wykształcenia. Im ten poziom jest wyższy, tym zarówno w UE, jak i w Polsce zwiększa się odsetek kształcących się formalnie, przy czym dużo większe zróżnicowanie w aktywności między poziomami wykształcenia jest w Polsce. Waha się ono od 0,3% osób mających co najwyżej wykształcenie gimnazjalne do 14,3% osób z wykształceniem wyższym. Dla osób z wykształceniem zawodowym i średnim wynosi ono 3,0%.

Charakterystyczne przy tym jest to, że najaktywniejszymi osobami, z których co trzecia w Polsce kształci się formalnie, są osoby bezrobotne z wykształceniem wyższym. W UE odsetek takich osób jest o połowę niższy.

Można więc stwierdzić, że podnoszenie poziomu kształcenia, szczególnie w Polsce, sprzyja wzrostowi aktywności w formalnym kształceniu ustawicznym. Szczególnie duży wpływ ma jednak osiągnięcie wykształcenia wyższego. Z kolei osoby o najniższym poziomie wykształcenia nie uczestniczą prawie w ogóle w tym kształceniu. Niska aktywność jest również wśród osób biernych zawodowo.

KSZTAŁCENIE NIEFORMALNE

Kształcenie formalne nie jest jedyną formą kształcenia ustawicznego. Istotną rolę odgrywa również kształcenie nieformalne i pozaformalne.

Nieformalne kształcenie obejmuje wszystkie metody zajęć nieobjęte formalnym kształceniem, a które odbywają się w instytucjach i przez osoby związane z jakimiś instytucjami. Do tej formy kształcenia należą kursy stacjonarne i na odległość, wykłady, *workshopy*, korepetycje, ale też szkolenia w zakładzie pracy, niezwiązane bezpośrednio z kształceniem w wykonywanym zawodzie. Przykładem może być kurs językowy przez Internet.

Dane dotyczące kształcenia nieformalnego przedstawia tab. 2.

W kształceniu nieformalnym uczestniczy większy odsetek osób niż w formalnym. W UE z tej formy kształcenia korzysta prawie 17%, a w Polsce około 10% osób w wieku 25–64 lata.

Pierwszą prawidłowością, którą można dostrzec, to spadek – zarówno w UE, jak i w Polsce – odsetka

osób kształcących się nieformalnie w miarę obniżania się statusu osoby na rynku pracy. Zdecydowanie najmniej osób kształci się spośród biernych zawodowo, co wynika zapewne częściowo z przyczyn finansowych. Wzrost odsetka osób kształcących się następuje natomiast w miarę wzrostu poziomu wykształcenia, przy czym w Polsce osoby niemające

wykształcenia wyższego kształcą się zdecydowanie rzadziej niż w UE. W Polsce jedynie wśród osób zatrudnionych z wyższym wykształceniem jest więcej kształcących się nieformalnie niż w UE.

Można zatem stwierdzić, że wzrost poziomu wykształcenia i statusu na rynku pracy sprzyjają kształceniu nieformalnemu.

Tabela 2. Osoby w wieku 25–64 lata uczestniczące w kształceniu ustawicznym nieformalnym w Polsce i UE w 2005 r. według poziomu wykształcenia na podstawie klasyfikacji ISCED 97 (w %)

Status	Ogółem		ISCED 97 poziom 0–2		ISCED 97 poziom 3		ISCED 97 poziom 5–6	
	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL
Ludność ogółem	16,8	9,8	6,5	1,5	16,4	7,6	30,9	31,5
Zatrudnieni	20,6	14,9	9,0	3,2	18,9	10,9	33,7	36,4
Bezrobotni	13,5	4,4	7,6	1,3	14,8	4,5	22,7	13,5
Bierni zawodowo	5,6	1,0	2,8	-	6,7	1,0	13,0	5,3

Źródło: Jak w tab. 1.

KSZTAŁCENIE POZAFORMALNE

Kolejną formą kształcenia ustawicznego jest kształcenie pozaformalne. Obejmuje ono formy samodzielniego kształcenia, bazujące na książkach, telewizji, programach komputerowych itd. Przykładem może być ukończony kurs językowy, odbywający się w programie telewizyjnym czy kurs instruktora narciarstwa.

Dane dotyczące tej formy kształcenia pozaformalnego prezentuje tab. 3.

Najczęstszą formą kształcenia ustawicznego jest kształcenie pozaformalne, z którego w UE i w Polsce

Tabela 3. Osoby w wieku 25–64 lata uczestniczące w kształceniu ustawicznym pozaformalnym w Polsce i UE w 2005 r. według poziomu wykształcenia na podstawie klasyfikacji ISCED 97 (w %)

Status	Ogółem		ISCED 97 poziom 0–2		ISCED 97 poziom 3		ISCED 97 poziom 5–6	
	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL
Ludność ogółem	32,8	26,6	18,4	8,1	34,1	23,0	55,2	68,3
Zatrudnieni	36,9	34,5	21,0	11,7	35,9	27,5	57,3	73,4
Bezrobotni	31,8	20,6	19,9	8,3	35,3	20,4	54,9	63,3
Bierni zawodowo	22,2	12,1	14,8	5,2	27,5	13,5	41,4	33,4
W tym kształcenie								
Samokształcenie na podstawie tekstów drukowanych								
Ludność ogółem	24,2	20,7	11,1	4,5	24,6	17,1	46,8	59,6
Zatrudnieni	28,4	28,0	13,6	7,1	26,7	21,3	49,4	64,9
Bezrobotni	21,1	14,1	11,3	4,1	23,2	13,7	44,6	51,7
Bierni zawodowo	13,5	7,7	7,7	2,7	17,9	8,5	30,3	25,9
Na podstawie programów komputerowych*								
Ludność ogółem	19,4	10,7	5,9	0,3	20,1	6,4	44,5	45,0
Zatrudnieni	23,6	15,4	7,7	0,5	22,1	8,5	47,3	49,6
Bezrobotni	18,4	5,4	7,4	0,2	21,4	4,0	45,0	39,2
Bierni zawodowo	8,6	2,6	3,0	0,2	13,2	2,6	25,2	15,2
Na podstawie audycji radiowych i telewizyjnych								
Ludność ogółem	15,2	14,5	9,5	5,3	15,7	12,2	25,4	37,8
Zatrudnieni	16,5	18,0	10,0	7,3	16,0	13,7	26,2	40,3
Bezrobotni	15,6	12,0	10,4	4,7	17,4	12,1	25,2	34,5
Bierni zawodowo	12,0	7,9	8,8	3,9	14,5	8,6	20,1	21,9
Na podstawie zasobów bibliotek								
Ludność ogółem	12,3	10,5	4,6	1,1	11,7	7,0	27,6	40,1
Zatrudnieni	13,4	14,0	4,7	1,3	11,2	8,1	27,9	43,3
Bezrobotni	12,7	7,3	5,6	1,1	13,6	6,3	33,2	39,2
Bierni zawodowo	9,7	4,3	4,3	1,0	13,3	4,7	24,1	18,2

* Obejmuje również osoby z: ISCED 97 poziom 4, czyli po szkołach pomaturalnych, policealnych.

Źródło: Jak w tab. 1.

korzysta około 30% osób w wieku 25–64 lata. Najchętniej wybierają ją osoby zatrudnione, rzadziej osoby bezrobotne, a najrzadziej osoby biernie zawodowo.

Można zauważyć duże różnice w korzystaniu z tej formy kształcenia w zależności od poziomu wykształcenia, szczególnie w Polsce. W UE ponad 18% osób o najniższym poziomie wykształcenia kształci się pozaformalnie. W Polsce odsetek ten wynosi ponad 8%, przy czym wśród osób biernych zawodowo obniża się on w UE do 14,8%, a w Polsce do 5,2%.

Z kolei spośród osób z wyższym wykształceniem w UE z tej formy kształcenia korzysta około 55% osób, a w naszym kraju prawie 70%, przy czym wśród osób zatrudnionych wielkości te wynoszą odpowiednio 57,3% i 73,4%.

Najpopularniejszą z przedstawionych w tab. 3 metod kształcenia pozaformalnego jest – zarówno w UE, jak i w Polsce – samokształcenie na podstawie tekstów drukowanych (w UE około 24% osób w wieku 25–64 lata, a w Polsce prawie 21%). Najrzadziej

wybierają go osoby biernie zawodowo (7,7% ogółem w Polsce i 13,5% w UE). Stopień wykorzystania tej formy kształcenia wzrasta w miarę podwyższania poziomu kształcenia. Dla osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym wynosi w Polsce 4,5%, a w UE ponad 11%, dla średniego poziomu wykształcenia odpowiednio około 17% i 25%, a dla wykształcenia wyższego – 60% i 47%.

Z danych tab. 3 widać, że tą formą kształcenia najczęściej posługują się zatrudnieni z wyższym wykształceniem (w Polsce około 65%, a w UE około 50%). Interesujące jest to, że Polacy z wyższym wykształceniem korzystają częściej z samokształcenia przy pomocy materiałów drukowanych (wyjątkiem są osoby biernie zawodowo z wyższym wykształceniem) niż pozostali obywatele Unii Europejskiej. Wśród osób z innymi poziomami wykształcenia zdecydowanie częściej z tego rodzaju kształcenia pozaformalnego korzysta się we Wspólnocie.

Drugą z analizowanych metod kształcenia pozaformalnego jest kształcenie na podstawie programów komputerowych. Ta forma zyskała uznanie około 10% Polaków i 20% mieszkańców całej Unii Europejskiej. Jej wykorzystanie obniża się w miarę spadku statusu, a wzrasta w miarę wzrostu poziomu wykształcenia, przy czym różnice są bardzo duże między wielkościami odnośnymi do wykształcenia. We Wspólnocie około 6% z najniższym wykształceniem korzysta z tej metody, przy czym 3% osób biernych zawodowo, a w Polsce odpowiednio zaledwie 0,3% ogółem i 0,2% biernych zawodowo. Więcej osób korzysta z pomocy programów komputerowych, mając średni poziom wykształcenia (UE – około 20%, Polska – około 6%).

Największe preferencje metoda ta zdobywa wśród osób z wyższym wykształceniem. Również w tym przypadku odsetek korzystających z tej metody jest wyższy w Polsce niż w UE i wynosi odpowiednio 45% i 44,5%, przy czym wśród osób zatrudnionych w Polsce około 50%, a w UE – około 47%.

Kolejną metodą kształcenia pozaformalnego jest wykorzystanie audycji radiowych i telewizyjnych. Cieszą się one uznaniem około 15% osób mających 25–64 lata zarówno w UE, jak i w Polsce. I tu w miarę obniżania się statusu na rynku pracy, maleje również stopień wykorzystania tej metody, a gdy wzrasta poziom wykształcenia, wzrasta odsetek wykorzystujących ją do nauki. Różnice te wynoszą dla Polski od około 5% dla wykształcenia najniższego do około 38% dla osób z wykształceniem wyższym, a dla UE odpowiednio od około 10% do około 25%.

Ostatnią z analizowanych metod kształcenia pozaformalnego jest korzystanie z zasobów bibliotek. Około 11% osób w Polsce i 12% w UE w wieku 25–64 lata korzysta z tej metody kształcenia; najrzadziej osoby biernie zawodowo i słabo wykształcone. W Polsce zaledwie 1% osób z najniższym wykształceniem w badanym wieku korzysta z bibliotek, a we Wspólnocie prawie 5%. Chętnych do stosowania tego sposobu nauki przybywa, gdy wzrasta poziom wykształcenia. Dla wykształcenia średniego odsetek osób korzystających z bibliotek w Polsce wynosi 7%, a w UE około 12%, natomiast dla wykształcenia wyższego odpowiednio: 40% i 28%.

Zatem w Polsce częściej niż w UE, podobnie jak w przypadku metod wcześniejszych, korzysta się z bibliotek w przypadku posiadania wykształcenia

wyższego. W przypadku pozostałych poziomów wykształcenia z analizowanych metod kształcenia pozaformalnego częściej korzysta się w UE.

WNIOSKI

W kwestii zależności między poziomem wykształcenia i statusem zatrudnienia a odsetkiem osób kształcących się ustawicznie w Polsce i Unii Europejskiej ma miejsce kilka prawidłowości.

Po pierwsze, w Polsce w miarę obniżania się statusu osoby na rynku pracy coraz rzadziej uczestniczy ona w doksztalcaniu. W całej Unii Europejskiej zależność taka występuje w odniesieniu do kształcenia nieformalnego i pozaformalnego, jednakże jest odwrotna przy kształceniu formalnym. Oznacza to, że w przypadku obniżenia się statusu, wzrasta odsetek osób kształcących się formalnie, co może sprzyjać niewykluczaniu grup najmniej aktywnych ze społeczeństwa.

Po drugie, osoby biernie zawodowo są i w Polsce, i w UE mało aktywne w kształceniu ustawicznym w stosunku do osób o innym statusie. Warto podkreślić, że dotyczy to również osób biernych zawodowo mających wyższe wykształcenie. Należy też zauważyć, że w naszym kraju aktywność ta jest zdecydowanie niższa niż w całej UE.

Po trzecie, mało aktywne w kształceniu są również osoby bezrobotne. Wyjątkiem są bezrobotni z wyższym wykształceniem, z których ustawicznie kształci się stosunkowo wysoki odsetek.

Po czwarte, we wszystkich formach kształcenia są bardzo aktywne osoby z wykształceniem wyższym w stosunku do osób mających inny poziom wykształcenia. Trzeba zaznaczyć, że osoby z wyższym wykształceniem stanowią jedyną grupę, która jest aktywniejsza w kształceniu ustawicznym w Polsce niż w UE i to we wszystkich rodzajach kształcenia. Jednakże wysoki odsetek osób z wyższym wykształceniem w Polsce korzystających z różnych form kształcenia ustawicznego może wynikać z tego, że boom edukacyjny w szkolnictwie wyższym trwa w naszym kraju zaledwie 15 lat. Zatem osoby mające wyższy stopień edukacji są stosunkowo młode, a przez to bardziej skłonne do kształcenia. Nie umniejsza to jednak faktu, że wykształcenie wyższe w bardzo istotny sposób wpływa na aktywność w zakresie kształcenia ustawicznego. Z kolei niska aktywność osób o najniższym poziomie wykształcenia w Polsce można zapewne częściowo tłumaczyć tym, że stanowią oni grupę osób starszych w badanej grupie (25–64 lata), a przez to mniej aktywnych.

Podsumowując, można stwierdzić, że zarówno wzrost statusu na rynku pracy, jak i wzrost poziomu wykształcenia sprzyjają większej aktywności w kształceniu ustawicznym. Szczególnie aktywne są osoby mające wykształcenie wyższe. Zatem, o ile dynamiczny wzrost liczby studiujących będzie prawdopodobnie skutkował wzrostem stopy bezrobocia wśród absolwentów wyższych uczelni oraz spadkiem wynagrodzeń w niektórych grupach zawodowych, to jednak bardzo pozytywnym skutkiem będzie wzrost aktywności w zakresie kształcenia ustawicznego, a tym samym mniejsze zagrożenie wykluczeniem społecznym.

Podnoszenie poziomu wykształcenia jest w dobie globalizacji czynnikiem niezbędnym dla właściwego funkcjonowania na rynku pracy. Dla większości osób jest to warunek konieczny odnoszenia sukcesów

na nim, ale zapewne niewystarczający. Powinien on być wzbogaćony przez wysoką jakość kształcenia, poprzez kształcenie ustawiczne i doksztalcanie, zaangażowanie w pracę itd., gdyż wpływa to na jakość posiadanego kapitału ludzkiego.

¹ K. Janaszek, *Rola motywacji w procesie kształcenia studentów niefilologów*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2002, nr 1, s. 211–223.

² P.F. Drucker, *Mysli przewodnie Druckera*, MT Biznes, Warszawa 2002, s. 476.

³ Definicje zostały zaczerpnięte ze stron Eurostatu: <http://forum.europa.eu.int/irc/Download/kxeFAOJUmvG7yhhN-FGBEGyLdGXTf5m9dF3Ju0cf53HGQHYs4RXLitOhM-hqKAc9pg62DUoFd7-6oHK1tOytjtKC/CLASSIFICATIO-N%20Version%20DE.DOC>.

⁴ Systemy edukacji we wszystkich krajach zostały ujęte w klasyfikacji ISCED 97.

SUMMARY

Education is a key factor leading to success on a labour market. It's importance will be growing both for individuals and for the entire society. A particular type of education is constant training. The paper deals with a relationship of educational levels and workers status on a labour market against their educational activities. The results of research indicate that higher education, especially in Poland, is in line with training activities while people having passive attitude to work rarely undertake constant trainings.

JAKOŚĆ KSZTAŁCENIA W SZKOLE WYŻSZEJ

• WYMOGI PRAWNO-INSTYTUCJONALNE

Zofia Godzwon
Uniwersytet Jagielloński

WSTĘP

W dobie gospodarki opartej na wiedzy (*knowledge economy*), edukacji ustawicznej, starań poszczególnych krajów oraz Unii Europejskiej jako całości o przyspieszenie w zakresie nauki i edukacji, badań i zaawansowanych technologii, istnieje potrzeba większego zainteresowania się jakością kształcenia na poziomie wyższym oraz kondycją samych uczelni. Te kwestie, o istotnym przecież znaczeniu, nie znajdują w Polsce – jak dotąd – należnego im miejsca i wsparcia. Świadczą o tym zarówno kompromitująco niskie nakłady na szkolnictwo wyższe, na rozwój nauki i badań w naszym kraju (relatywnie najniższe w Europie), jak też niewielka liczba badań i publikacji poświęconych problematyce szeroko rozumianej jakości kształcenia w szkole wyższej.

Zainteresowanie fachowej prasy i profesjonalnych wydawnictw koncentruje się, bardzo jednostronnie, na zarządzaniu wiedzą i rozwoju zawodowym w przedsiębiorstwach. A przecież przedsiębiorstwa nie są w stanie obyć się bez usług edukacyjnych i prorozwojowych wyższych uczelni, ani też ich w tym zakresie wyręczyć (pomijając jednostkowe przykłady ogromnych, bogatych koncernów i korporacji prowadzących własne szkolnictwo wyższe, jednak z reguły poza obszarem naszego kraju).

Głównym celem tego artykułu jest opisanie instytucjonalnych działań wpływających na jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym, co jest warunkiem koniecznym – choć oczywiście niewystarczającym – dla sprostania społecznym oczekiwaniom i misji szkoły wyższej.

DAŻENIA DO WYSOKIEJ JAKOŚCI KSZTAŁCENIA W UNII EUROPEJSKIEJ

Krótki przegląd tych regulacji rozpocznie od zwrócenia uwagi na istotną dla edukacji zmianę w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską¹, wprowadzoną w Nicei w postaci zapisu: *Wspólnota przyczynia się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości poprzez*

zachęcanie do współpracy między państwami członkowskimi oraz, jeśli jest to niezbędne, poprzez wspieranie i uzupełnianie ich działalności, w pełni szanując odpowiedzialność państw członkowskich za treść nauczania i organizację systemów edukacyjnych, jak również ich różnorodność kulturową i językową.

W Traktacie² zmierza się do osiągnięcia powyższych celów bez ingerowania w sposób, w jaki ma to być realizowane, a więc i bez harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych państw członkowskich. Oznacza to, że członkowie Unii mają samodzielnie zbliżać swoje systemy edukacyjne, aby ułatwić współpracę, wymianę studentów i kadr oraz dla uznawania dyplomów, lecz nie będzie to nigdy obowiązkiem prawnym narzuconym państwom członkowskim. Rada UE może jednak przedstawiać zalecenia odnośnie do wspólnych działań edukacyjnych – większością kwalifikowaną, na wniosek Komisji.

Dokumentami związanymi z edukacją w prawie Wspólnoty są dyrektywy, dotyczące uznawania kwalifikacji zawodowych oraz okresów studiów. Dyrektywa Rady 89/48/EWG³ (uzupełniona przez dyrektywę 92/51/EWG⁴) odnosi się do ogólnego systemu uznawania dyplomów szkół wyższych dla określonych zawodów przyznawanych po ukończeniu co najmniej trzyletniej edukacji.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/19/EC⁵ zmieniła poprzednie dyrektywy poprzez odniesienie się do zawodów regulowanych, nieobjętych dyrektywami sektorowymi. Dyrektywy te, stale aktualizowane⁶, dotyczą uznawania dyplomów i kwalifikacji zawodowych jako konsekwencji zakończonej nauki na poziomie wyższym, co nie jest równoważne z uznawalnością dyplomów ukończenia szkoły wyższej, będącej w gestii instytucji edukacyjnych państw członkowskich.

Konwencja Lizbońska⁷ nie stanowi podstawy prawnej do uznawania zagranicznych dokumentów o wykształceniu, lecz wytycza ogólne zasady potwierdzania zagranicznych kwalifikacji oraz dobrej praktyki związanej z ich uznawaniem. Poprzez ratyfikowanie